

Ar izrādes „Equus” režisori Lauru Grozu-Ķiberi sarunājas kultūras žurnālists Arno Jundze

Arno Jundze: Pīters Šefers latviešiem ir pazīstams ar to, ka pierādīja – viduvējību Saljēri ir krietni vairāk nekā ģēniju Mocartu. Savukārt tagad par visiem, neatkarīgi no viņu ģenialitātes pakāpes, viņš lugā „Equus” pasaka – jūs esat apsēsti. Kāpēc izvēlējies šo darbu?

Laura Groza-Ķibere: Var piekrist vai nepiekrist Šefera pasaules uzskatam, bet viens gan ir neapšaubāmi – tā ir ļoti laba dramaturģija. Jo vairāk ar to strādāju, jo vairāk pārlicinos – viss ir pakļauts ļoti loģiskai, dzelžainai shēmai. Tur viss ir īstajā vietā. Tā ir bauda režisoram, jo man atliek to tikai atkodēt, nevis nodarboties ar jaunradi. Ir nācies saskarties arī ar ne tik labu dramaturģiju – neviens jau pie tā nav vainīgs, tā vienkārši bija. Tāpēc zinu to atšķirību, kā ir, kad sēdi un lauži galvu – kā sasiet kopā divus galus, un ne jau vienmēr tas izdodas. Bet te vienīgais virsuzdevums ir atkodēt, atšifrēt, izprast, izanalizēt un nodot tālāk skatītājiem. Tas ir pirmais tehniskais līmenis, kas no malas varbūt šķiet pašsaprotams – tā vajadzētu būt, bet diemžēl ne vienmēr tā teātrī ir.

Ja runā par tematiku, mani visvairāk fascinē kaislības tēma, apsēstība, zināms ekstrēmisms, kas mijas ar lielisku detektīvintrigu, dodot iespēju intelektuāli sekot līdzī stāstam un rosināt analītisko prātu, kas nav mazsvarīgi. Te ir laba proporcija starp analītisko un to vārdos grūti pasakāmo iracionālo iespēju skatītājam pašam piedzīvot visdažādāko emociju vilni.

Arno Jundze: Šefers – tā tiešām ir laba dramaturģija. Vai nebiedē, ka mēģinās salīdzināt savu iestudējumu ar *Equus* iestudējumiem Vestendā vai Brodvejā? Pasaule mūsdienās maza, turklāt visur esošais video formāts, laikam arī filma bija.

Laura Groza-Ķibere: Nē! Man šai ziņā ir jau pietiekama iepriekšējo iestudējumu pieredze, kur varēja raidīt tādas pārmetumu un jautājumu bultas. Nu, kaut vai tā pati „Piafa” (Liepājas teātris). Kuram tad nav viedoklis par Edīti Piafu? Arī „M.Butterfly” (Dailes teātris). Tad jau Šefera „Equus” uz šī fona ir daudz klusāks darbs. Domāju, ka diezgan maz cilvēku šeit Latvijā varētu būt redzējuši to, ko tu saki. Savukārt kinofilma, manuprāt, nav īpaši veiksmīga. Nedomāju, ka to varētu rādīt mums par piemēru. Drīzāk jau tad šur tur figurē Liepājas teātra iestudējums, kurā spēlējis arī Juris Bartkevičs. Tomēr domāju, ka lielākai daļai mūsu publikas iestudējums būs kā tīra lapa. Ja godīgi, es arī necenšos domāt, ko cilvēki varētu teikt, īpaši brīžos, kad jūtos pārlicināta par to, ko daru. Nē, protams, es šaubos, meklēju, bet uztraukties par kādu Brodvejas iestudējumu – tas nu ir mazākais, ko tagad vajadzētu darīt.

Arno Jundze: Kā ir ar psihoterapijas kanoniem Šefera tekstā? Lasot bija grūti nemanīt viņa augstību Freidu ar visiem viņa iecienītajiem zirgiem un pārējo klasisko atribūtiķu.

Laura Groza-Ķibere: Jā! Tas ir viņš. Tā sagadījās, ka Ginta Andžāna (viņš arī spēlē izrādē) mamma ir bērnu psihoterapeite. Mēs uzaicinājām viņu darba sākumā un lūdzām konsultāciju, un viņa sacīja, ka luga perfekti pakļaujas Freida psihoanalīzei. Principā Šefers...

Arno Jundze: ... tāpat kā daudzi Rietumu rakstnieki scenāristi un dramaturgi labprāt izmanto Freida darbus savas mākslas radīšanā.

Laura Groza-Ķibere: Tieši tā! Luga perfekti pakļaujas šai te analīzei. Tā ļauj atkodēt Šefera materiālu. Dziņas, pamatvajadzības cilvēka dzīvē nosaka ļoti daudz. Tās apspiežot, veidojas deformācijas, neveselīgums, kropļības. Luga to pierāda, visi personāži! Man sākumā likās – nu, nevar būt tik vienkārši, bet, piemērojot Freidu, tas izrādījās tieši tik vienkārši un veiksmīgi atslēdzās vaļā. Paskatījos Londonas iestudējumu ar Danielu Redklifu. Man šķiet, viņi kā reiz ir vairījušies no psihoanalīzes, paliekot racionālajā sadaļā, izslēdzot šo dziņu manifestāciju. Man šķiet, tas īsti nestrādāja, tomēr vajag šo mētāšanos starp analītisko un instinktiem, jo tā ir pareizā atslēga, lai atvērtu Šefera materiālu.

Arno Jundze: Droši vien, ka Rietumu sabiedrībai, kur psihoterapeitu jau sen ir daudz, vārds „psihoterapeits” vairs nav modē. „Equus” ir sarakstīts septiņdesmito gadu sākumā, kad šīs idejas tur bija svaigas, bet tagad tik daudz gadu pagājis. Apnicis?

Laura Groza-Ķibere: Tieši tā! Nu, ko tu atkal to Freidu vilksi visam klāt? Tas jau ir vienīgais, ko mēs zinām un saprotam. Īstenībā te ir vistiešākā saistība. Es no sākuma arī par to drusciņ sakautrējos, bet tad nolēmu - kas tur ko baidīties. Izlasīju arī Freida meitas rakstīto rokasgrāmatu bērnu psihiatrijā, kurā viņa attīsta tēva metodi. Šajā lugā tas tiešām ir, šīs shēmas darbojas, kāpēc no tām vairīties?

Arno Jundze: Es gan saprotu šo mākslinieku aizraušanos ar Freidu. Ja meklē ko neparastu darbam, viņš taču bija tik pateicīgs ar saviem aprakstiem un analīzēm. To lieliski var izmantot literatūrā un mākslinieciski attīstīt. Protams, mode ir mode, tā pāriet. Bet, ja tas izmantots, kālab tagad vairīties?

Laura Groza-Ķibere: Jā! Tas, kas man patīk - pateicoties Freidam, šajā lugā veidojas sava sistēma. Tai ir savs algoritms, tas labi kodējas. Es redzu, kā tas veido kopējo bildi un varu ļauties tai sekot. Ja materiāls nav tik izstrādāts (man ir bijusi šāda pieredze), tad nevaru justies droša. Ja saka tā vienkārši – reizēm nav pārlicības, ka dramaturgs, sākot rakstīt, ir zinājis, ar ko tas beigsies. Attīstība ir notikusi intuitīvi, pietrūkstot racionālam izskaidrojumam. Te tas ir. Šefers šai ziņā ir brīnišķīgs. Tikai nevajag iekrist otrā galējībā! Risinot tikai racionāli, teksts sāk kļūt par literatūru, kas skatītājam teātrī varētu būt pārāk garlaicīgi, tad pietrūkst dzīves iekšā.

Arno Jundze: Ko aktieri saka – nesūdzas, ka atkal trākie jāspēlē? Lugā jau neviens personāžs neatbilst tam, ko tautā sauc par normālu cilvēku.

Laura Groza-Ķibere: Vislabākais, ko var izdarīt aktieriem, – iedot viņiem labu materiālu un iespēju nospēlēt, jo tāpat kā luga pakļaujas, arī visi tēli pakļaujas savai motivācijai. Tas ir normāls darbs, ar to var strādāt, un tas ir vissvarīgākais. Mēģinājumu process norit diezgan harmoniski, katrs ieracies savā lomā. Šis nav gadījums, kad būtu jāuztraucas, ka jāspēlē tas, ko tautā sauc par *psihu*. Tēli ļaujas atkodēšanai. Jāuztraucas tad, kad nevar saprast, kas ir tas, ko jānospēlē. Man liekas, lomas ir labas, un šī būs tāda aktieru izrāde. Varbūt ne simtprocentīgi, bet lielā mērā. Forma te nedominē pār saturu. Es kā režisors varu paiet ēnā un ļaut viņiem izteikties. To nosaka arī Mazās zāles specifika.

Luga ir nedaudz mānīga. Kad izlasīju pirmo reizi, tā atstāja spēcīgu iespaidu. Tomēr, sākot strādāt, rodas izjūta, ka netiec tālāk, drusciņ rotē, paliekot tekstuālajā, intelektuālajā līmenī. Tas ir nepietiekami! Liekas, ir jābūt kaut kam vēl, kaut kam vairāk. Tā taču nav tāda *atsaldēta* teoretizēšana. Protams, ir puika, kurā liesmo uguns, bet strādājot saproti – viņos visos deg uguns, tikai tā tikusi apslāpēta. Viņi apbrīno Alanu par viņa liesmošanu, par viņa brīvību. Ja tiek tam pāri, tad kļūst interesanti. Mēs darba sākumā piedzīvojām šo procesu. Bija interesanti meklēt *kaut ko vēl*, lauzīt galvu, kā to izpaust, kā nepārspīlēt šo izpausmi. Es domāju, tur būs daži ļoti labi, pat izcili aktierdarbi. Es ceru, ka tā būs.

Bet teksts tiešām ir viltīgāks, nekā tas sākumā izskatās. Kad jāvērtē vienā teikumā pateikt galveno, esenci, kāpēc viņš izdara to briesmīgo lietu, kuras dēļ arī risinās visa lugas darbība, tad saproti - tik īsas atbildes nemaz nav. Zini, kā parasti prasa – par ko ir šī izrāde, un tad ir jāspēj noreducēt atbildi uz minimālu vārdu skaitu. Šis nav tāds gadījums, kad tas iespējams. Problēma sazarojas un paplašinās.

Arno Jundze: Vai tas nav tāpēc, ka pieņēmums, ka cilvēka prāts ir skaists, tīrs un vienkāršs, maigi izsakoties, bieži vien nemaz neatbilst patiesībai? Kā pagrieziena, tā noslēpums, arī ēnas puses. Te ir tā slidenā robeža starp normālību un ārpus normas esošo, kas nemaz tik viegli nav novelkama.

Laura Groza-Ķibere: Jā, tieši tā! Šefers māna, met līkumus, pārsteidz. Man patīk, ka te veidojas daudzi palīgteikumi, tēmas sarunai, ka nevar visu noreducēt un pateikt vienkārši. Nē, var jau – lūdzu: apsēstība, mīlestība, nepiepildītas vēlmes, apslēpta seksualitāte. Tikai tas skan tik globāli, ka nepasaka neko.

Arno Jundze: Bet te ir tā jaukā iespēja domāt, lauzīt galvu.

Laura Groza-Ķibere: Kad sākām darbu un noskaidrojām, par ko ir luga, aktieriem pirmā sajūta bija šokējoša un nepatīkama. Nu, kā vispār kaut ko tādu var izdarīt! Esam pieraduši pie vardarbības cilvēku pasaulē, Šekspīra lugās to vien dara, kā nogalina. Bet te - zirgi! Es ceru, ka skatītājiem neliksies, ka tas ir kāds provocējošs paņēmieni. Jo runa jau nav tikai par to. Protams, ir arī par to, bet ir arī vispārinājums. Tās ir sekas. Sekas pašu cilvēku rīcībai.

Arno Jundze: Man tas lika domāt, kas ir normālība un tās robeža.

Laura Groza-Ķibere: Viena no paralēlajām tēmām lugā ir tā, ka ārsts sāk apskaut pacientu par viņa spēju būt brīvam. Bet šis Alans pārkāpj brīvības robežu un tieši tāpēc kļūst nebrīvs. Tas ir jautājums par mēru. Nomirt jau var arī no pavisam nekaitīgām lietām, pārspīlējot ar tām, piemēram, izdzert par daudz ūdens. Šis puisis, būdams brīvs, dievina zirgus tādā pakāpē, ka tie kļūst par viņa dieviem. Un Alans vairs nav brīvs, jo zirgs viņu vajā visur. Brīvības simbols kļūst par apsēstību. Kad Alans grib seksuālas attiecības ar savu draudzeni, zirgs viņa galvā nostājas pa vidu. Iznāk, ka arī brīvībai ir robežas. Jā, tas ir stāsts par zirgu, kas dzīvo skapī, līdz vienā brīdī iznāk ārā un kļūst par Alana apsēstību.